

middelalderens vedkommende. Man må ustandseligt ty til rigshistorien for at supplere sin viden. Og det kan efter min bedste mening ikke kaldes lokalhistorie, når man som forf. benytter Hal Kochs teori om menighedskirken til at skildre, hvorledes kirkerne i Veterslev og Høm kan være blevet bygget af sognets egne beboere. Kochs teori gælder den tidlige middelalderes kirkebyggeri i Danmark som helhed, og teorien er behæftet med så stor usikkerhed, at den ikke med rimelighed kan anvendes på udvalgte sogne. Desuden går det ikke an, at forf. lader alle forbehold omkring menighedskirken forsvinde som fremstillingen skrider frem. Heller ikke det store tidsrum indtil reformationen er ægte sognehistorie. Om sognets indre forhold kan forf. som regel kun udtale sig i almindelige vendinger i analogi med vidnesbyrd andetstedsfra, og de forholdsvis hyppige kilder til hovedgården Sørup og dens besiddere hører snarere til i gods- eller personalhistorien.

Som man kan se af bogens sidste kapitler bliver kilderne til den lokale historie rigere efter reformationen. Jørn Jørgensens bog slutter med året 1574, da Veterslev og Høm sogne fik en fastboende præst. Dette skel er en naturlig konsekvens af den eneste røde tråd, man aner i *Tiderne Skifter*: Interessen for de to sognes kirkelige betjening. Den nyder forf.s stadige opmærksomhed. Mon ikke bogen om Veterslev-Høm Pastorats historie havde haft sit naturlige udgangspunkt i året 1574. Den fastboende præst betyder jo en slags kontinuitet for de to kirkesogne, og kontinuitet må være en forudsætning for, at tilværelsen kan finde fundament i historien.

Steen Ove Christensen

NYERE TID

Handbuch der europäischen Geschichte hrsg. v. Theodor Schieder Bd. 3: Die Entstehung des neuzeitlichen Europa. Hrsg. v. Josef Engel. Union Verlag, Stuttgart, 1971. xx + 1255 s.

Det foreliggende bind af Union Verlags ambitiøse og monumentale Europa-historie adskiller sig alene ved titlen fra seriens øvrige bind, som alle defineres kronologisk. Tilsvarende etiketter som renaissance, reformation eller prisrevolution for tidsrummet 1450-1660 er omhyggeligt undgået. I stedet rummer bindets titel noget så prætentøst som en these. Redaktøren, Josef Engel, bruger en 450 siders indledning bl. a. til bidske udfald mod det »biologiske« historiesyn (Annales-skolen), den marxistiske og kvantitative opfattelse. Muligheden af at sætte hele perioden på en formel, af kunstnerisk (Burckhardt) eller af økonomisk-social karakter, afvises. Historikerens opgave må i stedet være at bestemme en epokes særpræg (s. 6). Forskellen mellem særpræg og formel kan være vanskelig at få øje på. I begge tilfælde er der vel tale om det, der på dansk hedder en synsvinkel. For det omhandlede tidsrums vedkommende peger Engel på det moderne Europas tilblivelse – forvandlingen fra senmiddelalderens res publica christiana til den magtstruktur, som var resultatet af de store fredsslutninger 1648-61. Dette er staternes historie, utvetydigt proklameret. Det er imidlertid prisværdigt, at Engel, ikke mindst i fyldige noter, så udførligt begrundet sin opfattelse af perioden. Hans påstande kan ofte forekomme diskutabelt – men er vel netop derfor særdeles velegnede til undervisningsformål.

Værkets resterende 750 sider tekst er viet diverse, hovedsagelig tyske specialisters redegørelse for de enkelte staters historie, overalt, som i Engels afsnit, yderst grundigt kommenteret og med angivelse af al relevant litteratur. Endog de skandinaviske lande under-

kastes selvstændig og kyndig behandling (af Ahasver v. Brandt) – måske med lidt rigelig fremhævelse af kongers og fyrsters rolle (kun en enkelt yderligere anke: Politikens Danmarkshistorie er glemt). Ypperlige registre fuldender billedet af en fremragende håndbog indenfor sin begrænsning, statshistorien.

Mikael Venge

Theodor Schieder (ed.): Handbuch der europäischen Geschichte, 4: Europa im Zeitalter des Absolutismus und der Aufklärung. Union Verlag, Stuttgart, 1968. xv + 853 s.

Det fjerde bind i syvbindsværket »Handbuch der europäischen Geschichte« sigter mod at behandle perioden fra 1648 til 1789. Denne periodisering har lange traditioner; og selvom den kan diskuteres – og bliver diskuteret – og selvom den ikke snævert kan fastholdes for en række apsekters og en række staters vedkommende (jvfr. nedenfor), er det på den anden side næppe muligt at pege på en i sin helhed mere hensigtsmæssig afgrænsning.

De 775 tekstsider indledes med et 165 sider stort afsnit af bindets udgiver, professor Fritz Wagner om »Die Einheit der Epoche«. I den derpå følgende »Geschichtliche Entwicklung Europas« behandler en række – overvejende tyske – specialister Frankrig (1661–1789), Storbritannien (1660–1783), det tysk-østrigste område (1648–1803), Rusland (1689–1796), de skandinaviske riger (1654–1772), de iberiske stater (1659–1788), Italien (18. århundrede), de Forenede Nederlande (1648–1795), Schweiz (1648–1789), Polen (1668–1795) og de europæiske dele af Osmaneriget (1648–1789).

»Die Einheit der Epoche« er nok bindets interessanteste bidrag; og heri argumenterer udgiveren for, at der igennem perioden virkelig eksisterede en sådan enhed. Betragtninger om »Das Bewusstsein einer Schicksalsgemeinschaft, die den *weisen Mann* und seine Hochkultur von anderen Erdteilen abhob« (s. 61), og om, at »die *Europa-Ideologie* ist zu einer Macht im öffentlichen Leben geworden« (s. 63) kan ikke siges at have virket overbevisende på en på forhånd skeptisk anmelder. Det må dog på den anden side medgives, at forfatteren påpeger så mange, væsentlige og hver for sig overbevisende fællestræk hvad angår statstanker, forfatningsopfattelser, folkeret, udenrigspolitik, økonomiske og sociale forhold, samt trosliv, videnskab, publicistik og kunst, at den forelagte tese om eksistensen af en europæisk enhed på væsentlige punkter må gøre krav på opmærksomhed. Referencerammen er hovedsagelig – men på ingen måde udelukkende – centraleuropæisk. På baggrund af det stærke angelsaksiske islæt i mange tilsvarende oversigtsfremstillinger kan dette dog – ikke mindst for nordiske historikere – formentlig karakteriseres som en fordel.

De 11 forfattere af de statsligt afgrænsede kapitler har fået meget frie hænder; og dette har sat sit præg på de enkelte afsnit. Et væsentligt krav må her være, at der gives en alsidig redegørelse for det enkelte områdes historie, og at de meddelte data er præcise og korrekte. En efterprøvning heraf må nødvendigvis koncentreres til de områder, hvor anmelderen besidder rimelig sagkundskab. Efterprøvningen efterlader det indtryk, at vedkommende afsnit i så henseende befinder sig på et højt niveau; og referencer til enkelte skønhedspletter ville optage urimelig plads i forhold til deres betydning. Det må imidlertid være på sin plads at gøre opmærksom på, at indenrigspolitik og udenrigspolitik i ret snæver og traditionel forstand dominerer de fleste afsnit, eftersom dette står i et vist modsætningsforhold til værkets erklærede sigte, nemlig at behandle den politiske udvikling i begrebets videste og bredeste betydning (s. 1).

For samtlige afsnits vedkommende er der lagt et vældigt arbejde i de omfattende se-